

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "הדף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחיותי זיסר

גליון מס' 338

עירובין ל"ט-מ"ה

בס"ד, י"א חשוון תשס"ו

♦ שפופרת המדידה של רבן גמליאל
♦ שיטתו של הגר"א בענייני עירוב תחומין
♦ איסור תחומין ביום טוב
♦ תחום שבת לכלים

השבוע בגליון

♦ צום לחודש וצום ליום
♦ ב"י בטבת הקב"ה דן על הגאולה

♦ בין "שהחיינו" ל"שהחיינו"
♦ שני אנשים עומדים לאכול פרי חדש
♦ "שהחיינו" כללי ו"שהחיינו" פרטי
♦ צום עשרה בטבת שחל בשבת

דבר העורך

במוצאי שבת מברכים על המאורות

בכותרת זו הוא הכתיר את מכתבו, אך בל נקדים את המאוחר על המוקדם.

הדבר נעשה והפך לעובדה מוגמרת. יש שהביעו את שביעות רצונם בהשתתפות קבועה בשיעורי הדף היומי. אחרים מימנו את הרכישה עבור מגיד השיעור הנערץ עליהם, ויש אשר פשוט ישבו וכתבו מכתב מרגש, כל אחד בלשונו, בסגנונו ובשפתו.

אכן, הרב גרשון פינקלשטיין שליט"א והצוות שעמו, אשר עסקו במלאכת עריכת והוצאת "המאור המבורך" על מסכת עירובין, ראויים לכל שבח והוקרה. בבתי כנסת רבים נצפים יהודים הנשואים בגאון את הגמרא המחברת בין העניינים לבין המח ואת שניהם אל הגמרא, אשר מהווה נדבך נוסף בשרשרת הפעולות של בית "מאורות הדף היומי" בראשות הרה"ג ר' חיים דוד קובלסקי שליט"א, לטובת לומדי הדף היומי די בכל אתר ואתר.

על פי רוב איננו מפרסמים מכתבי תודה המגיעים עדינו. כמוכן, אנו מקבלים אותם בברכה ובחערקה, משתדלים לענות לכל פונה, ושומרים את המכתבים בארכיון מסודר. שונה הוא המכתב הבא, אשר חורז בידי יהודי שחננו הבורא בכשרון נדיר.

מפעם לפעם הוא שולח חרוז, אם לרגל סיום מסכת, פעם אף חרוז את דבריו עם רדת הירח, כאשר לבו רגש עליו. זאת הפעם הוא הגדיל לעשות, ואין בדעתי למנוע מן הקוראים את ההנאה הרבה הטמונה בקריאת שורותיו.

לצערי הרב הוא ביקש בכל תוקף לבלתי הזכיר שמו (גם זאת בחרוז):
"השאר נא את המחבר עלום
ללא רמז - ללא כלום...".

הרי לפניכם, הטוב שבמיטב.
החמה תלויה בראשי אילנות,
מבשרת על יום העומד להשתנות.
שוקעת היא אט אט,

דף מ/ב אנה אקרא חבתא נמי אמינא זמן
בין "שהחיינו" ל"שהחיינו"

"הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה, מברך שהחיינו". כך פוסק ה"שולחן ערוך" (אורח סי' רכ"ה סעי' ג'). הלכה זו נפסקה לאור דבריו של רב יהודה בסוגייתנו, שהוא מברך שהחיינו על הפרי המתחדש משנה לשנה (עיי' רש"י ד"ה "אקרא חבתא").

שני אנשים עומדים לאכול פרי חדש: כיצד יש לנהוג במקרה ששני אנשים עומדים לאכול פירות חדשים. האם ראוי שכל אחד מיהם יברך ברכת "שהחיינו" לעצמו, או שמא ראוי שאחד יברך ויוציא את רעהו ידי חובה.

ובכן, ה"פרי מגדים" פוסק, כי אדם שרכש טלית חדשה, לכתחילה יברך לעצמו ברכת "שהחיינו", אף על פי שבאפשרותו לצאת ידי חובת הברכה בשמיעתה מחבירו שרכש גם הוא טלית חדשה וכן פסק ה"משנה ברורה" (סי' ח' ס"ק י"ד). הדעת נותנת, כי דין הפרי ודין הטלית שווה, וכל אחד מהם יברך לעצמו.

ברם, השאלה המתבקשת היא, כי בכל חג ראש המשפחה מוציא את כל בני המשפחה ידי חובת ברכת "שהחיינו", בכל ראש השנה בעל התוקע מוציא את כל הקהל ידי חובת "שהחיינו", מדוע אין דיניהם זהים [בדברי ה"פרי מגדים" גופא, כתוב חילוק בין שני סוגי מצוות, ונתקשו בדבריו. עיי' "שיח הלכה" על ה"משנה ברורה" שם, ואנו צועדים על פי מה שכתבו אחרוני זמננו וכדלהלן].

התשובה לכך היא, כי הגדרת ברכת "שהחיינו" על פרי חדש, או על בגד חדש, שונה בתכלית מברכת "שהחיינו" על מצוות שהגיע מועד קיומן, והבדל זה בולט אף בדיניהן, כפי שאנו למדים בסוגייתנו. ברכת "שהחיינו" על פרי חדש היא רשות, אין חובה לברך "שהחיינו", היינו: הנמנע מן הברכה אינו נענש [אך ראוי להזהר שלא לבטלה, "משנה ברורה" שם ס"ק ט']. לעומת זאת, ברכת "שהחיינו" על המצוות היא חובה מדרבנן, והנמנע מלברכה מבטל מצוות עשה מדרבנן.

"שהחיינו" כללי ו"שהחיינו" פרטי: ההבדל הדיני ביניהן נובע מחילוק מהותי בין שתי הברכות. ברכת "שהחיינו" על רכישת טלית או על פרי שעונתו התחדשה, היא שמחה פרטית של המברך, שזכה לחיות עד הגיעו הנה ולחיות שמחה נוספת. לפיכך, אין ראוי שאחד יוציא את חבירו, מפני שאין כל חוט המקשר בין שתי השמחות. כל אחד וחייו הוא. ברם, ברכת "שהחיינו" על מועד קיום המצוות, היא שמחה על כך שאנו זוכים לקיים את המצווה. המצווה אחת היא לכל ישראל, משותפת לכולם, וראוי גם ראוי שאחד יברך עבור כולם [הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ב"שיח הלכה" סי' ח' עמ' פ"ח, "משמרת חיים" לגר"פ שיינברג שליט"א]. [כמו כן, ברכת "שהחיינו" של רשות, אין מברכים אלא מתוך שמחה. שונה הדבר בברכת שהחיינו של מועדים ושל מצוות, שהכל חייבים בה, גם אדם שאיתרע מזלו ואין השמחה שורה עליו, עיי' שו"ת "שבט הלוי" ח"ד סי' כ"ה].

עתה, לאחר שנוכחנו כי ברכת "שהחיינו" על פירות ועל בגדים היא ברכה פרטית לכל אדם, נתוודע לחידושו של הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל הטוען, כי אף על פי כן, כאשר שני האנשים עומדים לאכול את אותו סוג פרי, יכול אחד מהם להוציא את חבירו ידי חובה לכתחילה, שכן, שמחתם היא על כך שזכו להגיע לזמן שאותו הפרי

לעילוי נשמת
הרב **פנחס רוזנבאום זצ"ל**
בן הרה"ק רבי שמואל שמעלקא הלוי זצ"ל הי"ד
נלב"ע י"ג מרחשון תשמ"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בני משפחתו שיחי

נשמת אדם

לעילוי נשמת
הרה"ק ר' **אברהם קיסרמן זצ"ל** דב הלוי זצ"ל
נלב"ע ביום י"ז חשוון תש"נ ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ילדינו משפחת קיסרמן שיחי

לעילוי נשמת
נר' **ג'ה' נשמת אדם**

נשמת אדם

לעילוי נשמת
נר' **ג'ה' נשמת אדם**

ראוי לאכילה, וזמן זה משותף לכל האנשים היכולים לאכול מפרי זה. אולם, אם כל אחד מהם אווה בידו פרי מסוג שונה, רצוי שכל אחד יברך לעצמו, מפני ששתי סיבות לפנייהם, כל פרי וזמנו ושמתו ("שיח ההלכה" שם).

דף מ/ב מא/א בר בי רב דיתיב תעניתא

צום עשרה בטבת שחל בשבת

ארבע תעניות תקנו הנביאים: צום גדליה, צום עשרה בטבת, צום י"ז בתמוז וצום תשעה באב. מלבד צום עשרה בטבת כל הצומות יכולים לחול בשבת, או אז הם נדחים ליום ראשון.

צום י' בטבת שונה מיתר הצומות: אילו היה צום עשרה בטבת חל בשבת, הדעת נותנת כי גם הוא היה נדחה ליום ראשון. ברם, רבי דוד אבודרהם מחדש (מהדורת ירושלים עמוד רנד), כי צום עשרה בטבת שונה מיתר הצומות שנתקנו על ידי חכמים, ואילו היה חל בשבת היה דוחה את השבת! את דבריו הוא מנמק בכך, שלגבי צום עשרה בטבת נאמר (יחזקאל כד/ב), "**בעצם היום הזה**" ולפיכך הוא דוחה שבת כפי שיום הכיפורים דוחה את השבת לפי שנאמר בו (ויקרא כג/כח-ל) "**בעצם היום הזה**".

צום לחודש וצום ליום: הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל (חידושי הגר"ח סי' מ"ד) הוסיף וביאר, כי יתר הצומות נקבעו לחודש בו אירעה הצרה, ובתוך החודש איתרו את היום המתאים ביותר לקביעת הצום, לפיכך, גם כאשר דוחים את הצום ליום ראשון מפני השבת, מתקיימת תקנת הנביאים לצום בחודש זה. אולם, צום עשרה בטבת [אשר נקבע לציון תחילת המצור הבבלי על ירושלים, אשר הוביל לחורבן ירושלים ובית המקדש הראשון בידי נבוכדנצר מלך בבל] נקבע ליום עשרה בטבת דווקא, אין זה צום השייך לחודש, אלא לתאריך מסוים, ולפיכך אם יידחה הצום, לא תתקיים תקנת הנביאים.

אכן, כאשר הנביא מתנבא שלכשתבוא הגאולה ייהפכו הצומות לששון ולשמחה, הוא מכנה את הצומות לפי החודש בו נקבעו (זכריה ט/ח): "**כה אמר ה' צבאות, צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה**". הצום הרביעי הוא י"ז תמוז, שתמוז הוא החודש הרביעי. הצום החמישי, הוא תשעה באב. הצום השביעי הוא צום גדליה שחל בג' תשרי. צום העשירי הוא צום עשרה בטבת. לפיכך, כאשר הפסוק שב ומתייחס לצום עשרה בטבת "**בעצם היום הזה**", יש בכך כדי להבליט את ייחודו, שהוא נקבע ליום מסוים דווקא.

בי' בטבת הקב"ה דן על הגאולה: ה"חתם סופר" זצ"ל (חידושי החתם סופר, דרוש לז' אדר בפרשת ויקרא דף ו) מבאר, כי צום עשרה בטבת חמור יותר, מפני שהוא הראשון במאורעות הקשים שפקדו את עמנו ואשר הובילו לחורבן. בו ביום, יושב הקב"ה מידי שנה ודן אם להביא את הגאולה, ולפיכך, צום זה חמור מכולם. רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל כותב, כי יום עשרה בטבת המקורי, אשר בו החל המצור, חל אף הוא בשבת, ולפיכך, הצום שנקבע לזכר אותו היום דוחה גם הוא את השבת ("יערות דבש" ח"ב דרוש י"ב).

כל הביאורים הללו מנמקים נאה את יחודיותו של צום עשרה בטבת. ברם, ככלות הכל עומדת בעינה תמיהת ה"בית יוסף" (או"ח סי' תק"ט): "**ולא ידעתי מניין לו זה**". היכן המקור בדברי חז"ל לחידוש גדול שכזה?

לדעת האחרונים ("אור שמח", הל' תענית פ"ה ה"ו, ועיי' גם בחת"ס שם) המקור הוא מסוגייתנו. גמרתנו דנה, אם אדם שקיבל על עצמו תענית ביום שישי, יצום עד כניסת השבת או שמא עליו לחדול מצומו טרם כניסת השבת.

לכאורה, מדוע הגמרא ממקדת את הספק בתענית יחיד ולא בתענית ציבור שחלה בערב שבת. אין זאת, אלא שמתקופת סידור הלוח, אין תענית ציבור חלה בערב שבת, לבד מאשר צום עשרה בטבת, שיכול לחול ביום שישי. לגביו, לא היה כל ספק אם יש לצום עד כניסת השבת, שהרי כאשר הוא חל בשבת יש לצום כל השבת, קל וחומר שכאשר הוא חל ביום שישי, אין צורך לחדול מן הצום לפני כניסת השבת. הרי לנו מקור נאמן לכך, שבכוחו של צום עשרה בטבת לדחות את השבת...

לכאורה, רש"י חולק מפורשות על דעתו של אבודרהם, שכתב (מגילה ה/א ד"ה "אבל) במפורש שצום עשרה בטבת נדחה משבת ליום ראשון. אולם, בעל "שואל ומשיב" (שו"ת ח"ג סי' קע"ט) מיישב, כי רש"י מתייחס בדבריו לתקופת רבי יהודה הנשיא. בתקופה זו הצומות לא התקבעו עדיין ותוקפם היה כמוגדר במסכת ראש השנה (יח/ב) "רצו מתענין, רצו אין מתענין". צום שכזה, בוודאי אינו דוחה את השבת. אולם, כאשר הצומות נקבעו כחובה גמורה, הצום דוחה את השבת (עיי' ספר "חנוכה" עמ' ק"מ).

דף מג/ב שפופרת היתה לו לרבן גמליאל שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדה אלפים בים **שפופרת המדידה של רבן גמליאל**

גמרתנו מספרת, כי "שפופרת היתה לו לרבן גמליאל שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה, וכנגדה אלפים בים". באמצעות השפופרת ידע רבן גמליאל בכל מקום בו שהה, עד היכן תחום שבת (עיי' רש"י).

על השפופרת הפלאית, במאמר שלפנינו.

הגאונים מסבירים (הובאו בחידושי המאירי ובבית הבחירה למאירי כאן; אוצר הגאונים כאן; תשובות הגאונים - הרבני סימן כח וראה גם סי' ש"ד), כי התהליך פשוט ביותר. כאשר ניטול לידנו גליל מוארך ונביט דרכו, ככל שניישר אותו ונאזן אותו, נראה למרחק רב יותר. ככל שנטה

כי הנה היום מסתיים כמעט. השבת האהובה והקדושה, בכל שבוע ושבוע הפרידה קשה...

"חצי שנה של שבת", אחרי שבע שנים, הנה באת. ושבתי כמו שבת, אורה!!! מסכת שבת - שמחת התורה. ובעת שמסתלקת, דמדומים! כמקובל - בסיומם של ימים...

האפולונית שולטת, המבוכה בולטת, כלל וכלל לא פשוט היאך, בים התלמוד נשוט, מקננים בערבוביה - החשש וההיסוס ללא בטחון, ללא ביסוס!

...ועירובין - זה קשה!! מאן דהוא - לקבוע, לעצמו מרשה הוא זכר מלפני מחזור ומול זכרוננו - כלום לא יעזור... במחזור שעבר הוא נכשל, "מגששים באפילה" משל ונמשל...

וכשהכל לוטה בערפל, והפחד נופל! חוששים לנסוע מהססים מלפסוע... כל גבעה, נראית כהר, וטיפת מים, כנהר...

...ולכשזרחו "המאורות", הופיעו הגמרות! השחר הפציע, כשביט מאורות הציע... בחשש ניגשים, וחוזרים נרגשים...

הכל ברור, הכל נהיר, יום חדש! רקיע בהיר! "זה מכניס אותנו לתמונה", בחכמה, בעצה ובתבונה, "אתה מרגיש כמו שם" מאן דהוא - כך רשם...

"לילה - כיום יאיר" היה אי מי שהעיר, "המאור שבה - מחזירך למוטב", היה מי שכתב... "משים לילות כימים", כך - אמר כל מי שפתח! "מאפלה - לאורה" מתיקות של תורה...

ובכן, ההיסטוריה היתה להיסטוריה... הפחד - החשש - והספקות כאחת, מסתלקות! ואת מקומם ממלא, הלימוד הבהיר המתגלה...

וההתרגשות אופפת, והשמחה חופפת, האוירה מתחממת, והתחושה מרוממת! הלימוד משמח - נהדר! כשהכל נהיר ומסודר!!

למסכת עירובין היתה עדנה "מאורות" היא קיבלה במתנה, מתנה, עטופה בצלופן מפואר, "המאור המבואר"!!! והציבור - מהלל ומברך וספסלים מתרבים - מי ידע להעריך

מאורות הדף היה לשם נרדף - למתיקות ולאור, לשיר מזמור, על התמיכה המונוט, על הסוגיה המובנת, על תורה משמחת, שבכלי מפואר מונחת.

ואם כבר בהא עסקינו, ר' ט. ב. הי"ו, האחראי על תפעול בית "מאורות הדף היומי", בקשני להתנצל בשמו בפני מאות האנשים שענו ריקם

בבואם לרכוש את הגמרות שאזלו. המלאי חודש.

.....
המעוניין לרכוש את הרבים בסיפור מעניין,
או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....
בברכת התורה העורך

פנינים

"החליצנו"

נוסח תפילה זה לא התקבל להלכה, אך עיון בפירוש המילה "החליצנו" יועיל לנו להבין ולכוון כראוי בתוספת לברכת המזון בסעודות השבת: "רצה והחליצנו וגו'".
במקרא מצאנו פעלים מושגים ח.ל.צ. בשתי משמעויות עיקריות (ע"פ יבמות קב/ב): א. הרחקת והסרה (כגון, "וחלצו את האבנים, ויקרא יד/מ); ב. זירוז והתחזקות (כגון, "ואנחנו נחלץ חושים, במדבר לב/ז).
המדרש (ויקרא רבה לד, טו) מברר את הכתוב בישיעה (נחמיה): "ויעצמותי יחליץ", במשמעות שלישית: לשון **מנוחה**; ולדברי המדרש, זוהי המשמעות בתפילת רצה והחליצנו, וכפי שאנו מבקשים בהמשך, שלא נוטרד ביום מנוחתנו מצרה וגיון.
גם הרד"ק (בפירושו לישיעה) מברר את "רצה והחליצנו" מלשון "ויעצמותי יחליץ", אלא שהוא מפרשו בענין אחר: ויעצמותי יחליץ - ידשן, על דרך שמועה טובה תדשן עצם (משלי טו/ל). וכענין זה אמרו רבותינו ז"ל 'העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אומר החליצנו ה' אלהינו', כלומר: **השביענו ודשנו** במצוותיך".

דף מא/ב ויש אומרים אף מי שיש לו אשה רעה **מר ממות**
במסכת יבמות (סג/א) נאמר, שצער אשה רעה קשה ממות, על סמך הפסוק (קהלת ז/כו) "ומוצא אני מר ממות את האשה".
הערוך לנר" (שם) מברר זאת על פי האמורא, כאן, כי מי יש לו אשה רעה אינו רואה פני גיהנום. מאחר שמות אינו מציל מגיהנום, הרי שאשה רעה - המצילה הימנו - קשה עוד יותר, מר ממות...

דף מג/א מאן אמרינהו, לאו אליהו אמרינהו [מי אמר זאת, לא אליהו?]... דלמא יוסף שיבא אמרינהו

גילוי אליהו - כיצד?

"...כי פעמים הרבה היה אליהו מגיד דברים לאחד ולא ידע האדם מאין באו לו הדברים והיה נדמה לו כאילו הדברים היו לו מעצמו, ואינם אלא דברי אליהו שהגיד לו הדברים. וכן מוכח קצת במסכת עירובין גבי הני שמעתא שנאמרו בבי מדרשא וקאמר מאי לאו דאמרינהו אליהו; והרי שלא ידעו אותם אשר הם בבית המדרש מי אמרם, כי באו בדעתם הדברים ההם ולא ידעו מי אמרם..." (י"נצח ישראל, פרק כח).

דף מג/א דלתא יוסף שידא אמרינהו **טלפון קדוש בידי השדים**
בגמרא מובאר ששמועות חז"ל הועברו על ידי השדים ממקום למקום, כיון שאינם שומרים שבת (רש"י).

באור זרוע כאן (הל' עירובין סי' קמז) מובא בשם רבי יהודה החסיד, "שהשדים מאמינים בתורה ועושים כל מה שאמרו חכמים".
על כך שאלוהו מסוגייתנו, ותשובתו מפליאה ביותר: כיצד מסר יוסף שידא את שמעות חז"ל מסורא לפומבדיתא? "כגון שהיה שד אחד בסורא ויוסף שידא בפומבדיתא, ואמר לו אותן שד שבסורא דרך לוח חלול וארוך..."

אותו כלפי מטה, נראה קרוב יותר, עד שאם נטה אותו כלפי מטה לחלוטין, נראה את נעלינו בלבד.

פעם אחת, איפוא, מדדו מרחק אלפיים אמה והציבו במקום חפץ בולט. לאחר מכן הביטו אל החפץ דרך השפופרת ממרחק אלפיים אמה, או אז ידעו אל נכון באיזו זווית יש להביט בשפופרת כדי לראות למרחק אלפיים אמה. כמובן, שאין הדברים אמורים אלא במישור.

הרמב"ם כותב בפירוש המשניות, כי "איני רואה שכדאי להאריך ולבאר איך רואין את זה מפני שיאריך הדיבור וימשך ולא ישיג ממנו תועלת אלא מי שידע הנדסה וידע יחסי המשולשים הדומים, והיאך אפשר להשיג ידיעת הצלע הבלתי ידועה אם ידועים לנו צלעות אחרות ידועות. ומי שלמד הנדסה עד כדי הבנת עניין זה ימצא שעניין זה קל ואין צורך להאריך בו".

הרמב"ם מתכוון לצורת החישוב המכונה כיום טריגונומטריה. טריגונומטריה היא ענף במתמטיקה העוסק בקשר שבין זוויות וצלעות. כך ניתן לחשב על פי גובה האדם וזווית השפופרת את שיעור המרחק של העצם הניבט דרך השפופרת.

בתלמוד ירושלמי (עירובין פ"ד הל' ב') מוזכרת שיטה שלישית. גירסת הירושלמי היא: "מצודות היו לו לרבן גמליאל שהיה משעיר בה עיניו במישור".

כאשר אנו מביטים בחפץ רחוק, למשל בניין, הוא אינו תופס שטח רב משדה הראיה שלנו. ככל שנתקרב אליו, הוא גדל והולך וכאשר נעמוד סמוך אליו הוא תופס את כל שטח שדה הראיה שלנו.

רבן גמליאל השתמש בשפופרת אשר בקצה האחד הותקנה עדשת זכוכית רגילה, לא מקטינה ולא מגדילה, ועל העדשה סומנו פסים דקיקים במרווחים קצובים, נניח, במרחק של מילימטר זה מזה. כאשר הביטו על החפץ הרחוק דרך השפופרת, ניתן היה לאמוד אותו במילימטרים, לפי הסימונים שעל העדשה. לאמר, בניין פלוני תופס מילימטר משדה הראיה דרך השפופרת.

כמובן, כי אם נביט אל הבניין דרך שפופרת ארוכה מאד, מספר הסימונים דרכם נראה את הבניין - יגדל, ולהיפך, ככל שהשפופרת קצרה, מספר הסימונים דרכם נצפה הבניין - קטן [בדיקה פשוטה: הנח חפץ כל שהוא על השולחן הסמוך אליך. הצמד את כף ידך לעינך, כאומר שמע ישראל, ופתח חריצים קטנים בין האצבעות. בעוד כף היד סמוכה לעינך אתה מביט על החפץ דרך חרך בודד, אך ככל שתרחיק את כף היד מן העין, תמצא עצמד מביט על החפץ דרך מספר חריכים שבין האצבעות].

ובכן, כעת אנו מגיעים לשיטת המדידה. נוסחה מתמטית זו קובעת, כי אם ידוע לך גובה העצם הנצפה, נניח, מטר, ובעת שאתה משקיף עליו דרך השפופרת הוא תופס שטח של מילימטר משדה הראיה שלך, הרי שהוא קטן בעיניך פי אלף מגודלו האמיתי [מילימטר - 1/1000 ממטר]. הכפל את אורך השפופרת פי אלף - היחס שבו החפץ קטן בעיניך מגודלו האמיתי - והרי לך המרחק בינך לבין העצם הנצפה על ידך.

מעתה, במקום ליטול חבלים ארוכים ולמדוד אלפיים אמה, היה עליהם לתור בסביבה אחר עצם, למדוד את גובהו במדויק, לחזור אל העיר ולהביט בו דרך השפופרת, וכך לקבוע עד היכן תחום שבת (ראה "פזיקה במקורות יהודיים" עמ' 15).

בתקופות קדומות, הקימו הרומאים מגדלי חוף בנמלים, אשר שימשו בין היתר למטרה זו. גובהם היה קבוע, והספן הניצב על ספינתו וצפה במגדלור דרך משקפת, ידע לאמוד את המרחק בינו לבין הנמל.

דף מה/ב ספק דדבריהם

שיטתו של הגר"א בענייני עירוב תחומין

זה לא מכבר, בגליון 336, עסקנו במחלוקת הגדולה בין הראשונים, אם איסור תחומין מן התורה או מדרבנן. איסור תחומין קובע, כי אין אדם רשאי לצאת מעבר לאלפיים אמה ממקום שהותו בשבת. יש אומרים כי איסור זה מן התורה, יש אומרים, כי הוא מדרבנן, ויש אומרים, כי התורה אסרה על יציאה מחוץ ליי"ב מיל, ורבנן תקנו שאין לצאת יותר מאלפיים אמה [אלפיים אמה = מיל].

בספר "קריית אריאל" (פ"א הערה ה'), להרב הגאון אפרים אריאל בוקוולד שליט"א, מביא את ראייתו של הגאון מוילנא זצ"ל מסוגייתנו, ואת ארבעת ההכרעות ההלכתיות הנלמדות מראייתו של הגר"א, כלהלן.

גמרתנו מביאה ברייתא בה נאמר, כי ביום טוב מותר לטלטל מי גשמים שירדו בו ביום. הגמרא מקשה על כך, כי יתכן שהמים שבתו בכניסת יום טוב במקום אחר, באוקיינוס, טרם התאידותם והפיכתם לעננים [לדעת ר"א], או שכבר היו עננים אך שהו במקום מרוחק, וממילא אסור לטלטלם, שהרי כלי שקנה שבייתה במקום מסויים בערב יום טוב וביום טוב הוא יצא מחוץ לתחום, אסור לטלטלו.

שני תירושים מתרצת הגמרא, אחד מהם הוא, ובו נתמקד, כי מאחר שספק הדבר, אם היו בכניסת יום טוב מחוץ לתחום שבת אם לאו, הותר הדבר, מפני שאיסור תחומין הוא דין דרבנן, וספק דרבנן לקולא. כלומר, לפנינו ספק אם מים אלו שהו במקום רחוק בכניסת שבת, ובמהלך השבת נדדו למקום אחר ויצאו מתחום שבת שלהם.

הגאון מוילנא זצ"ל למד את גמרתנו וקבע כי ממנה "ראיה גדולה", שאיסור תחומין הוא מדרבנן בלבד, גם מעבר ליי"ב מיל, שהרי הגמרא אומרת, שהספק על אודות

הגשם שירד ביום טוב, הוא ספק מדרבנן, והעננים הרי מרחיקים נדוד הרבה מעבר ליי"ב מיל. ברור, איפוא, כי לדעת התלמוד בבלי, איסור תחומין לעולם אינו מן התורה, גם למרחק שמעבר ליי"ב מיל.

ברם, עיון בספרי הראשונים העוסקים במחלוקת זו מעלה, כי קיימות ארבע סיבות שונות לדחות ראייה זו מן הברייתא, ועצם העובדה שהגר"א לא התחשב בהן, מוכיחה את דעתו בארבע סוגיות אלו, אשר כל אחת מהן חשובה ויסודית ביותר בהגדרת איסור תחומין.

בשורות הבאות נסקור בקצרה נידונים אלו.

איסור תחומין ביום טוב: ברייתא זו עוסקת ביום טוב. ניתן לדחות את הראיה ממנה בטענה, כי הראשונים הסוברים שאיסור תחומין הוא מן התורה, מתייחסים לשבת קודש בלבד, ואילו ביום טוב אף הם מודים כי הוא מדרבנן בלבד. ברם, הגר"א הבין, כי לראשונים אלו אין כל הבדל בין שבת ליום טוב, ולפיכך הראיה תקפה [אכן כך נקטו הראשונים והפוסקים. אולם, דעת ה"פרי חדש" וה"טורי אבן" שתחומין ביום טוב מדרבנן, וכ"כ ר"א בן הרמב"ם, ועיי' שער הצנין סי' תקפ"ו ס"ק קכ"ב].

תחום שבת לכלים: גם אם נניח שלפי הראשונים הסוברים כי איסור תחומין מן התורה, אין הבדל בין שבת לבין יום טוב, ניתן היה לדחות את הראיה בכך, שאין הדברים אמורים אלא לגבי אנשים, ולא לגבי חפצים - הללו אינם כלולים באיסור תחומין כלל, וחכמים הם שהחילו עליהם את גדרי איסור תחומין, וממילא, מובן מדוע הספק שלפנינו מוגדר כספק דרבנן. אולם, הגר"א למד, כי לפי ראשונים אלו, איסור תחומין מן התורה כולל גם חפצים (עיי' רמב"ן מ"ג, חזו"א סי' קי"ב י"ב. רשב"א צ"ב, מהרלב"ח, "ביאור הלכה" סי' תי"ד ד"ה "למאן").

היוצא מן התחום אסור בטלטול: הראיה מן הברייתא מבוססת על כך, שאסור לטלטל יותר מארבע אמות, את הגשם שיצא מחוץ לתחום שבת. כלומר, לאחר שיצא מתחום שבת, אסור לטלטלו יותר מארבע אמות. ניתן היה לדחות את הראיה בכך, שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, אך מן התורה, היוצא מחוץ לתחום שבת, אינו מוגבל שלא לנוע מחוץ לדי' אמותיו. אולם, הגר"א הבין, כי איסור זה הוא מן התורה, ולפיכך הראיה תקפה.

היוצא מן התחום בהיתר: גם אם נניח כי אכן היוצא מתחום שבת מוגבל לדי' אמותיו, יכולים היינו לדחות ולומר, כי אין הדברים אמורים אלא ביציאה מחוץ לתחום באיסור, וכגון, אדם שיצא מחוץ לתחום, או אדם שהוציא כלי מחוץ לתחום, שבכך עבר על איסור. ברם, הגשם הרי נודד לבדו וכמובן אינו עובר על איסור ביציאתו מתחום שבת. שמא בכהאי גוונא לא נקבע שאסור להוציא מדי' אמותיו. הגר"א הבין, כי אין לחלק בין המקרים, ולפיכך הראיה מן הברייתא תקפה. (לגבי שני הנידונים האחרונים, עיי' רמב"ן מג"א, תוס' ישנים יומא ס"א - נדפס עה"ד סח"א, ועיי' "חזון איש" סוף סי' פ' ד"ה מ"ב). [בבית מדרשנו הוסיפו, כי דעת הגר"א להוכיח מגמתנו, כפי הנראה מסתיימת לשון הגמרא שהוא ספק דרבנן, והגמרא אינה מוסיפה כל סיבה ונימוק לכך, ואף שגם הגר"א ידע כי יש מקום לחילוקים הנ"ל, מעצם לשון גמרתנו הכריע שבכל איסור תחומין ספיקו לקולא].

בשורה טובה

ללומדי הדף היומי

ניתן להשיג את הספר

"פירוש חי"

על מסכת עירובין

ובו למעלה מאלף ציורים מקוריים

על כל המסכת

וכן מפתחות מפורטות על כל הענינים

ברמב"ם שו"ע ומשנ"ב

להשיג בחנויות הספרים המובחרות

ובטל. 02-6422459

לעילוי נשמת

הר"ר אשר יצחק לינדנר ז"ל

ב"ר יוסף יהודה ז"ל

נלב"ע י"ב חשוון תשמ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

אמנו מרת יונה ז"ל

בת זיהרה ועווד בוכי ז"ל

נלב"ע ח' חשוון תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

הופיע!

תקליטור מאורות הש"ס

על מסכת עירובין דף כז'-נב'

לצפייה במחשב MP3 +

Français

עברית

בישראל: 1-700-500-151

ירושלים: רח' שרי ישראל 14

02-5003882

In U.S.A.: 1888 5MEOROT

(1888 563 6768)

In France:

01.42.41.14.01

חדש!

מאות הדף היומי לילדים
הצטרפו עכשיו בטלפון:
1700-70-87-88

מבצע הצטרפות
25 ש"ח לחודש
כולל דמי אריזה ומשלוח

הרכוש מני יקבל חינם
חברות לילדים - שבת ח"א
בשני 20 ש"ח

רכוש לילדך מני!
למאורות הדף היומי לילדים
בין המצטרפים בחקופת המבצע
יזרזל 20 פרסים בשו"י 500 ש"ח כל אחד!

כשהילד שלך יהיה אבא...
הוא יזכור מי לימד אותו
את דפי הגמרא הראשונים!
הוא יזכור מי נתן לו
טעם מיוחד בלימוד גמרא!

כשיבואו הקרובים
נחל בהמצת העליון למנויים בלבד

הדף שלך לנצח !

גם אתה יכול להנציח את יקירך
בגמרות המיוחדות שבהוצאת מאורות הדף היומי.

התקשר עוד היום
להנצחה במס' פסחים - שקלים היוצאת לאור עולם
25000 לומדי השיעורים בדף היומי ילמדו לעילוי הנשמה, המונצחת בדף הגמרא.

לפרטים: 03-6164725 (שלוחה 109 - שי')

"תלמודו בידו"
מהדורת

"נר תמיד"
מהדורת

"יקנו ש"ס ויתנו
לכית המדרש ויכתבו
עליו שהוא לזכר
נשמת אבותיהם
...ובכל עת שילמדו
בו יהיה נשמת רוח
לנשמת הנפטר."
(אבות מדר ח"ב ע"ב)